

N.V. Metaalwarenbedrijf v/h Firma Jb. Pielkenrood

Eerste grootschalige industrie in Zaandijk

In 1895 start Jacob Pielkenrood een smederij in een houten pandje halverwege het Langepad in Zaandijk, dat hij voor 350 gulden heeft gekocht. Na een moeizaam eerste jaar begint de smederij aardig te lopen, vooral door de opdrachten van lak- en stopverfproducent firma Jacob Vis Pz. Die bestelt soms vijftig tot honderd ijzeren bussen tegelijk en betaalt direct bij aflevering. Boter bij de vis in een tijd dat op de pof heel gewoon is. Al spoedig wordt de smederij te klein en koopt Jacob een pand in de Kerkstraat en een stuk grond achter de kerk. Daar bouwt hij een schuur die uitgroeit tot een fabriek waarin tot op de dag van vandaag – weliswaar in afgeslankte vorm – door opeenvolgende eigenaren metalen bussen worden gefabriceerd.

door Ed Pielkenrood

Illustraties: Collectie Pielkenrood Stichting

Jacob Pielkenrood werkt aanvankelijk voor de Sociëteit der Ijzersmederij aan het Hazepad, waar hij ook is opgeleid. Hij klimt er op tot meesterknecht en heeft de leiding in de smederij. Hij maakt er lange dagen. Niet omdat het zo druk is, maar omdat hij 's avonds voor zichzelf werkt. Het werk voor de molens, waarvoor de Sociëteit der Ijzersmederij is opgericht, loopt terug. Windkracht wordt in snel tempo vervangen door stoom en molens worden daarom steeds vaker stilgelegd. Van de oprichters van de sociëteit, meest eigenaren van papiermolens, is alleen Jan Honig, telg uit een oud Zaans ondernemersgeslacht met de bijnaam 'Lange Jan', nog over. Hij wil van de Sociëteit der

Ijzersmederij af en ziet in meesterknecht Jacob Pielkenrood een geschikte kandidaat om de smederij over te nemen. Een jonge ondernemende kerel, die hard kan werken en die zich in zijn vrije tijd toelegt op het maken van ijzeren bussen, op verzoek van de Zaandijker Jan Marinus Vis, directeur van lakfabriek Jacob Vis Pz., een vernieuwer die samen met hem op zoek is naar een betere verpakking voor zijn producten.

MOEDER DE VROUW WERKT MEE

Jan Honig komt echter terug op zijn besluit, omdat zijn halfbroer Cor belangstelling heeft voor de Sociëteit. Jacob Pielkenrood is woedend en begint voor zichzelf. Maar nog weinig Zaankanters kennen het nieuwe bedrijfje. Daarom maakt Jacob eerst een ijzeren uithangbord in de vorm van een aambeeld, dat hij aan de gevel hangt. In het begin is zijn vrouw Marijtje behalve moeder van drie kinderen en huisvrouw ook nog knecht in de smederij. Ze moet helpen met het omleggen van wielstanden, het ijzer uit het vuur halen en de onderblazer met haar voet bedienen. Dat is zwaar werk en als ze niet hard genoeg trapt en het vuur niet heet genoeg wordt, laat Jacob dat duidelijk weten. Soms staat het huilen haar nader dan het lachen, dus na een paar maanden komt de eerste knecht. Toch blijft Marijtje meehelpen, want de pas gesmede kachels moeten eerst worden gepoetst voordat ze kunnen worden verkocht en dat is vrouwenwerk.

KLAGENDE BUREN

Als het werk aantrekt, beginnen de buren te klagen. Achter de kerk in Zaandijk is iedere bewoner zelf verantwoordelijk voor het stukje bestrating voor zijn huis. Het bruggetje aan het einde van het pad is smal, zodat er geen zwaar beladen karren het pad opgereden kunnen worden. Die zouden de bestrating beschadigen en dus de bewoners op kosten jagen. Voor Jacob is dit een probleem, want hij krijgt in toenemende mate orders voor zware kachels en ijzeren bussen die hij op een handkar afvoert. Jacob heeft een lorrie gemaakt, waarmee hij zijn bussen en ander smeedwerk over het Langepad naar voren rijdt, om zijn vracht vervolgens over het bruggetje te sjouwen en op

een daar gereed staande handkar te laden. Vervolgens wordt de bestelling door de knecht naar de opdrachtgever gereden. Telkens moet Jacob erop letten dat hij zijn lorrie niet te zwaar belaaft en dat begint hem snel te vervelen. Als de barbierszaak van Van Amersfoort in de Kerkstraat vrijkomt, besluit Jacob Pielkenrood in 1900 het pand te kopen. Achter de zaak bevindt zich een grote woning en daarachter nog een woning. Een van de woningen wordt bij de barbierszaak getrokken en tot smederij ingericht, in de andere neemt het gezin Pielkenrood zijn intrek.

VAN SCHUUR NAAR ECHTE FABRIEK

Bijna gelijktijdig koopt Jacob Pielkenrood ook een stukje grond van Sibbele de Boer, die achter de kerk aan het Langepad een scheepstimmerwerf heeft. De Boer is de verwoestende brand, die zijn scheepswerf in mei 1878 trof, eigenlijk nooit te boven gekomen. De brand had destijds grote gevolgen. Niet alleen zijn scheepshelling met een schip en drie loodsen met hout en teer gingen verloren, ook andere bedrijfsgebouwen en woonhuizen in de omgeving brandden volledig af. De klok in de nabijgelegen houten kerk werd voortdurend geluid om iedereen te waarschuwen voor de grote brand, totdat de kerk zelf in vlammen opging.

Op het moment dat Jacob het stuk grond koopt en er een schuur bouwt, staat er al weer enige jaren een nieuwe stenen kerk op de plek van de oude. Aanvankelijk wordt de schuur gebruikt als stalling voor de handkarren en opslag van stalen platen en andere voorraad. Maar al snel wordt de smederij te klein voor

de verschillende activiteiten. Jacob besluit daarom de schuur aan het Langepad in te richten voor de fabricage van ijzeren bussen. Bovendien neemt hij twee man in dienst. Zij komen uit de blikfabriek van Verwer in Krommenie en kennen het blikvak tot in de puntjes. Zij willen de ijzeren bussen op dezelfde manier maken. Helaas ontbreken daarvoor de machines, dus er moet voorlopig nog met handkracht worden gewerkt.

Al gauw brengt Pielkenrood een luchtdicht afsluitbare bus op de markt, die direct een groot succes is. Er komen orders uit het hele land binnen. Om die te kunnen verwerken wordt er eerst een draaibank gekocht, die met een trapmechanisme in beweging wordt gebracht. Maar al snel volgt er een gasmotor, die ook verschillende andere machines aandrijft. Er komen bovendien meer mensen in dienst. De schuur wordt in 1910 flink uitgebreid en voorzien van een stenen voorgevel. Nu staat er een echte fabriek aan het Langepad.

EERSTE CAO

Het aantal personeelsleden bij Pielkenrood groeit snel. De firma is een goede werkgever, want in 1913 wordt één van de eerste collectieve arbeidsovereenkomsten in Nederland bij Pielkenrood gesloten. *De Metaalbewerker*, het weekblad van Den Algemeenen Nederlandschen Metaalbewerdersbond, maakt op 12 april 1913 enthousiast melding van deze nieuwe C.A.O. onder de kop 'Een mooi succes bij Pielkenrood'.

Personeel van de Firma Jacob Pielkenrood in de jaren twintig.

Jacob Pielkenrood (1862–1938), oprichter van de bussenfabriek in Zaandijk.

Met de groei van zijn zaak besluit Jacob Pielkenrood zijn zonen Siem en Anton bij de directievoering te betrekken om het zelf wat rustiger aan te doen. Hij heeft bovendien onlangs een bestuursfunctie aanvaard in de Bond van Smedenpatroons, afdeling Zaanstreek, waarvan hij één van de oprichters is. In het voorjaar van 1915 neemt hij zijn zonen mee naar de notaris, waar de vennootschap onder firma Jb. Pielkenrood wordt opgericht. Jacob is blij dat hij nu zijn zorgen kan delen, want het wordt in deze oorlogstijd steeds moeilijker om aan grondstoffen te komen voor de smederij en de bussenfabriek. Door de geïsoleerde positie van Nederland als neutraal land, ligt de handel met het buitenland hoegenaamd stil. Er wordt dus ook geen ijzer meer ingevoerd. Na de Eerste Wereldoorlog wordt de situatie gelukkig snel beter, tot eind jaren twintig de crisis toeslaat. Onder de kop 'Lichtplekken in Crisistijd' plaatst het *Algemeen Handelsblad* daarover op 4 februari 1930 een artikel: 'De Zaanstreek telt acht verffabrieken van betekenis, een groot deel van de in Nederland benodigde verf komt uit dit gebied. (...) Deze verfindustrie betreft nu haar emballage goeddeels van de fa. Pielkenrood. (...) Zij verschaft zestig man daarmede werk, maar de zaak is nog jong en gegroeid uit een in 1895 door den vader der huidige firmanten gestichte kleine huis- en kachelsmederij. En reeds de vader begon, zij het nog niet

machinaal, ijzeren bussen of drums voor de verpakking van plamuur en stopverf te vervaardigen, ijzeren bussen, welke de verffabrikanten, toen hun product met olie toebeleid werd en de tijd van droge, in vaten verpakte verven voorbij was, hoog nodig hadden. Een behoefte waarin de Pielkenroods gingen voorzien. De vervolmaking van de fabricage leidde vanzelf tot uitbreiding van het afzetgebied, want het volkomen lichte plaatijzeren fust bleek ook zeer goed bruikbaar voor dunne verven en olie en van ijzeren emballage maken thans eveneens de fabrikanten van zeep, stroop, poetskatoen, dextrine, inkten, enz. gebruik. Ook ver buiten de Zaanstreek. En zoo groeide de ijzeren emballage-industrie van Pielkenrood tot de grootste op haar gebied.'

MARKTLEIDER IN SECTOR

Al voor de crisis, die op de productie van bussen geen invloed lijkt te hebben, heeft Jacob de N.V. Metaalwarenfabriek v/h Fa. Jb. Pielkenrood opgericht. Vierendertig procent van de aandelen behoudt hij zelf, terwijl Siem en Anton ieder drieëndertig procent krijgen. Anton wordt directeur van de N.V. en Siem,

N.V. Metaalwaren v/h Firma Jb Pielkenrood aan het Langepad eind jaren veertig.

Metaalwarenfabriek aan het Langepad in Zaandijk omstreeks 1910.

die veel op de Amsterdamse beurs handelt, commissaris. Jacob wordt tot president-commissaris benoemd. Begin jaren dertig is het kleine fabriekje achter de kerk uitgegroeid tot een complex dat – nog zonder kantoor en magazijn – een gevelbreedte heeft van vijftig meter en een diepte van tweëndertig meter. Pielkenrood is marktleider in zijn sector en de productie is sinds 1922 meer dan verdrievoudigd.

Toch zijn de gevolgen van de crisis ook in het succesvolle bedrijf voelbaar. De nodige productverbeteringen verhogen de kosten en door de felle concurrentie kunnen deze niet worden doorberekend in de prijzen. Daardoor komen de marges onder druk te staan. Een van de belangrijkste concurrenten is Verblifa, de Verenigde Blikfabrieken in Krommenie. In 1934 verwerft Verblifa vijftig procent van de aandelen in de N.V. Metaalwarenfabriek v/h Firma Jb. Pielkenrood. Daardoor krijgt Pielkenrood de mogelijkheid een aanzienlijke uitbreiding van het pand te realiseren. Dat is nodig, want er komt uit de chemische sector een belangrijke groep afnemers bij. De kwaliteit van de bussen wordt nog verder opgevoerd. Als eerste in Nederland maakt Pielkenrood in 1937 een ijzeren bus met hengsel. Het grote voordeel is bovendien dat de bussen stapelbaar zijn.

BELEGGINGSMAATSCHAPPIJ ZAANDIJK

In 1935 richt Jacob Pielkenrood de N.V. Beleggingsmaatschappij Zaandijk op, waarvan het kapitaal wordt gevormd door de aandelen van de N.V. Metaalwarenfabriek v/h Fa. Jb. Pielkenrood. Hiervoor in de plaats worden vijftig aandelen in de beleggingsmaatschappij uitgegeven, waarbij Jacob zelf deelneemt met zes aandelen en zijn zoons ieder met tweeëntwintig. De Beleggingsmaatschappij Zaandijk is nu dus voor de helft eigenares van de metaalwarenfabriek. Dit heeft Jacob bedacht om te voorkomen dat een deel van het aandelenpakket zou kunnen worden verkocht aan de N.V. Verenigde Blikfabrieken, die de overige vijftig aandelen al in handen heeft en daarmee een meerderheidsbelang in de onderneming zou krijgen.

Als Jacob Pielkenrood zijn levenswerk heeft veilig gesteld overlijdt hij op 75-jarige leeftijd in 1938. Het *Algemeen Handelsblad* van 27 januari van dat jaar wijdt op pagina 2 een groot artikel aan 'de pionier van de emballage voor de verfindustrie. (...) Met den thans ontslapene is een typisch Zaanse zakenman

van den ouden stempel heengegaan, een dergenen, die hebben meegeholpen, om van de Zaanstreek een der belangrijkste industriële centra van ons land te maken. De overledene, die een Zaankanter in hart en nieren was, heeft door zijn eenvoud en karakter vele vrienden gehad, zowel in de Zaanstreek als daarbuiten, terwijl hij in het plaatselijke leven een meer dan gewone achting genoot. (...)

COLLECTIEF GEHEUGEN

Jacob Pielkenrood heeft niet kunnen voorkomen dat zijn bedrijf in andere handen valt. In 1959 wordt de helft van de aandelen van de Beleggingsmaatschappij Zaandijk verkocht aan Verblifa en in 1967 de andere helft. Tenslotte verlaat de kleinzoon van Jacob, als directeur en laatste Pielkenrood, in 1971 het bedrijf. Toch blijft 'Pielkenrood' vanaf die tijd, ondanks een aantal wisselingen van eigenaar, voortdurend onderdeel uitmaken van de naam van het bedrijf. Sinds een aantal jaren heet het bedrijf nu: Ardagh Metal Packaging Pielkenrood BV.

Vanaf de oprichting in 1895 tot op de dag van vandaag hebben er duizenden mensen bij Pielkenrood gewerkt en is het bedrijf als het ware onderdeel geworden van het collectief geheugen in de Zaanstreek. Toch is er slechts één markant stukje van het fabrieksgebouw dat aan de oorsprong herinnert over: de stenen gevel uit 1910 als onderdeel van de oostgevel aan het voormalige Langepad. Deze historische gevel, die vanaf de openbare weg niet is te zien, verdient het om behouden te blijven als monument van de eerste grootschalige industrie in Zaandijk.

Bron:

- Archief Pielkenrood Stichting, inmiddels overgedragen aan het GAZ.

De nog steeds bestaande en oorspronkelijke gevel van de bussenfabriek uit 1910 aan het Langepad heeft monumentale waarde.

